

СТАНОВИЩЕ И ОСОБЕНОМНЕНИЕ

на съдията **АЛЕКСАНДЪР АРАБАДЖИЕВ** по к.д.№ 4/2000г.

I. По реда на чл.32, ал.5 от Правилника за организацията на дейността на Конституционния съд изразявам становище във връзка с частта от решение № 5 от 29 юни 2000 г.по к.д.№ 4/2000 г., която се отнася до разпоредбите от КЗОО, които установяват задължителния характер на общественото осигуряване(вж. чл.1 и чл.3, т.1).

Досега Конституционният съд не е имал възможност да вземе отношение по характера на социалните, културните и икономическите права, установени в Конституцията.Такава възможност му се предоставя предвид необходимостта да се произнесе по конституционосъобразността на разпоредби от закон, установяващи задължителност на социалното осигуряване. Намирам, че конституционосъобразността на тези разпоредби не е обоснова по начин, съответстващ на природата на тези права и на задълженията на държавата във връзка с тяхното осъществяване.

В чл.51, ал.1 от Конституцията е прогласено правото на общественото осигуряване. Във връзка с него и по-специално по повод на правото на пенсионно осигуряване, “като вид социално осигуряване”, Конституционният съд е изтъкнал в предишно свое решение(№ 21 от 15 юли 1998 г.по к.д. №18/1997 г.), че “то принадлежи към основните права на гражданите и е неотменимо”. В тази своя постановка съдът, изглежда, приравнява социалните права към т.нар.”класически”(“либерални”) права, каквито са например правото свободно да се изразява мнение, правото да се изповядва и практикува религия и др.п. от гледище на природата и на реализацията им, въпреки че по-нататък в мотивите е изтъкнато, че условията за възникването и осъществяването на правото на пенсионно осигуряване се определят със закон (т.е. не от Конституцията).

В друго, по-предишно решение-№ 12 от 25 септември 1997 г.-, което също се отнася до пенсионното осигуряване, съдът е приел, че “за да се реализира правото по чл.51, ал.1 като индивидуално право е необходимо преди всичко да се създаде система за общественото осигуряване”.

Решението по настоящето дело се обляга в значителна степен върху тази иначе правилна постановка и подчертава, че задължение на държавата е “да предприеме и извърши необходимите действия

за създаване на нормативна система за обществено осигуряване”. В крайна сметка обаче излиза, че задължението на държавата се свежда само до това.

Именно това положение не е правилно.

Социалните, икономическите и културните права имат характер на позитивни права. За разлика от класическите права, които са “негативни”, защото при тях задължението на държавата се състои в това да се въздържа от действия, които да ограничават тяхното упражняване (освен на изрично и ограничително изброени основания, както е в чл.39, ал.2 например), по отношение на социалните права държавата има позитивно задължение. То е “позитивно”, защото повечето социални права изискват активно действие от страна на държавата, “за да осигури постепенно пълното [им]осъществяване” (да използваме думите на чл.2, т.1 от Международния пакт за икономически, социални и културни права). Тези права придобиват смисъл и съдържание само във връзка с мерките, предприети за тяхното ефективно упражняване. Тези мерки включват, разбира се, и такива от законодателен характер. (Изрично в този смисъл е и посоченият чл.2, т.1 от Пакта.).

Най-общо казано, задълженията на държавата в това отношение са на три равнища: да зачита социалните права, да ги защитава и да осигурява гаранции.

Това липсва на обсъждания кодекс и тази липса следва да бъде подчертана.

Що се отнася до това, че крайното разрешение относно задължителността на общественото осигуряване е все пак правилно, трябва да се отбележи, че този извод не следва от това, че “правото на обществено осигуряване е неразривно свързано със задължителния характер на осигуряването”, както е прието в решението.

По думите на посочения Пакт (вж.последния абзац на Преамбюла) “индивидът има задължения спрямо другите индивиди и спрямо обществото, към което принадлежи, и е длъжен да се стреми към насърчаването и зачитането на правата”. Касае се за задължение, което членовете на обществото имат един към друг и към социалната общност като цяло, а не към държавата като такава. Тази идея може да бъде извлечена и от конституционния текст чрез тълкуване на съдържащите се в нея принципи на социалната държава и на равенството, за да се обоснове задължение, основано върху социалната солидарност и върху коректността на обществото, която стои в основата и на конституционния ред въобще.

II. Подписал съм с особено мнение решение № 5 от 29 юни 2000 г. по к.д. № 4/2000 г. в частта, в която е отхвърлено искането за установяване на противоконституционност на разпоредбите на чл.4, ал.1, чл.9, ал.4, чл.74, т.4 и 5, чл.121, чл.123, чл.125, т.1 и чл.131 от Кодекса за задължително обществено осигуряване (КЗОО) по следните съображения:

1.Относно чл.4, ал.1

Несъответствието между разрешенията, дадени от съда във връзка с ал.1 и 3 от чл.4 КЗОО е очевидно. Това несъответствие не може да бъде логически обосновано и е неприемливо.

И за двете хипотези разрешението трябва да е еднакво, което произтича от принципа за равнопоставеност на осигурените лица, посочен в чл.3, т.2 КЗОО и представляващ реализация на конституционния принцип на равенството (чл.6).

От друга страна, и в двете хипотези става дума за лица, които - независимо от начина, по който може да бъде характеризирано правото на обществено осигуряване – са изпълнили условията за реализацията на това право и не съществуват основания за въвеждане на изисквания за повторно осигуряване.

2.Относно чл.9, ал.4

Разпоредбата съдържа изискване за задължително осигуряване върху предварително фиксиран осигурителен доход. Този доход може да се окаже и нереализиран и въпреки това задължението остава. В процеса на текущото му изпълнение то се превръща в една несправедлива тежест за лицата, които не са реализирали доход през определен период.

3.Относно чл.74, т.4 и 5

В оспорената ѝ част тази разпоредба поставя като условие за придобиване право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване осигурителен стаж от 7 години-за лицата до 40 годишна възраст, и от 10 години- за лицата над 4-годишна възраст.

Намирам, че в тази му част е основателно и искането за обявяване на противоконституционност на посочената разпоредба, а не само за несъответствие с международен договор, по който Република България е страна.

Конвенциите на МОТ, на които съдът се позовава, съдържат основания и за тълкуване и на българската Конституция. За да уважи искането, основано на чл.149, ал.1, т.4 от Конституцията, съдът се е позовал на директното несъответствие с посочените конвенции, според които изискването за трудов стаж за пенсия за инвалидност

не може да надхвърля повече от пет години. В тази постановка на конвенциите обаче се съдържа един принцип, който може да служи като ръководно указание при преценката на разпоредби от закон, който въвежда като изискване осигурителен стаж със значително по-голяма продължителност.

От заявените в преамбюла на Конституцията ангажименти към някои общочовешки ценности, сред които и справедливостта, за въздигане на достойнството на личността във върховен принцип и за създаване на социална държава, следва, че отношението към инвалидите, особено в случаите, в които те трябва да реализират някакви права, трябва да държи сметка за състоянието, в което те се намират. Тази идея се съдържа в разпоредбата на чл.48, ал.2 от Конституцията. Тя е изразена и от Конституционния съд в мотивите на решението № 14 от 10 ноември 1992 г. по к.д. № 14/1992 г. На плоскостта на правото да се придобие право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване посочените принципи означават, че изискванията за осигурителен стаж не могат да бъдат прекомерни. И доколкото в конвенциите на МОТ се съдържа критерий в това отношение, той може да бъде приложен при реализацията на посочените конституционни принципи.

Ето защо намирам, че посочената разпоредба е несправедлива и на това основание противоречи и на Конституцията.

4. Относно чл.121, чл.125, т.1 и чл.131

Въпросните разпоредби се намират в дял втори на КЗОО, който въвежда допълнително *задължително* пенсионно осигуряване.

Такова осигуряване не може да бъде обосновано на плоскостта на Конституцията. С оглед на изтъкнатото по-горе (вж.р. I), задължителността (в разбираня тук смисъл) на общественото осигуряване, което се визира в чл.51, ал.1 от Конституцията, може да се отнася само до държавното обществено осигуряване. Оспорената уредба обаче въвежда пенсионно осигуряване, осъществявано чрез пенсионни фондове и пенсионноосигурителни дружества, върху принципа на задължителността.

Такова допълнително пенсионно осигуряване безспорно е допустимо. Осъществяването му на принципа на задължителност на участието противоречи на Конституцията.

Александър Арабаджиев